

6. Det er kvensk å tro / at man ikke er kvensk

Silje Solheim Karlsen

Sammendrag I M. Seppola Simonsens diktsamling *Sydänmettä* (2022) tematiseres et tapt språk, tapt kultur og tapt identitet. De kvenske ordene blir ikke oversatt, og det er gjennom det kvenske blikket diktene posisjonerer seg. Diktjeget er flytende, grenser er flytende, språk, sted og natur er klangbunn. Med utgangspunkt i teori om blant annet språkets performativitet og perspektiver omkring sanseblanding vil jeg utforske ny kvensk lyrikk og undersøke hvordan litteraturen tematiserer det som var, og det som er.

Nøkkelord kvensk litteratur | lyrikk | språkets performativitet | sammenvevethet | identitet

Abstract In M. Seppola Simonsen's poetry collection *Sydänmettä* (2022), lost language, lost culture and lost identity are thematized. In these poems the present is conveyed through Kven eyes and with a Kven voice. The poetic voice is fluid, borders are fluid, language, place and nature are framework for the poems. Based on theory regarding how language is performative, and perspectives on synaesthesia, I will explore new Kven poetry, particularly examining how literature thematises what was and what is.

Keywords Kven literature | poetry | language performativity | entanglement | identity

läpinäkkyvää

arven er uten farge
vann i direkte sollys
flytende under tunga
det er kvensk å tro
at man ikke er kvensk

M. Seppola Simonsen: *Hjerteskog/Sydänmettä* (2022)

Läpinäkkyyvää. Gjennomsiktig. Er den kvenske arven gjennomsiktig, uten farge, flytende? Hva er kvensk, hva er å være kvensk, hva er å skrive kvensk litteratur? *Tyypilinen kvääni*, er det typisk kvensk å tro at man ikke er kvensk? I M. Seppola Simonsens diktsamling *Hjerteskog/Sydänmettä* (2022) tematiseres det kvenske som noe som har forsvunnet i avgrunnen, et tapt språk, en tapt kultur og dermed også tapt identitet. Samtidig er diktsamlingen i seg selv noe som levendegjør det samme; gjennom å skrive kvensk litteratur, bruke kvenske ord og situere diktene i det nordlige rister M. Seppola Simonsen liv i språket, og gjennom det ristes også liv i noe av kulturen. Rystelsene berører også egen identitet, i alle fall forståelsen av egen identitet.

Med utgangspunkt i at blikket vi ser med, språket vi bruker, og stedet vi ytrer oss fra, ofte avslører både hvem vi er, vårt syn på verden og vår stedlighet, vil jeg her utforske nyere kvensk lyrikk, og særlig undersøke hvordan dikt virker i verden – hvordan litteraturen tematiserer det som går til grunne, og det som oppstår; det som var, og det som er. Diktsamlingene jeg leser, er allerede nevnte *Hjerteskog/Sydänmettä* (2022) og *Tanker om et tapt språk / Ajatuksii menetetystä kielestä* (2022) av Marie Konstanse Skogstad. For å undersøke hvordan disse diktene virker som kvenske dikt, kan det være nyttig å lese med et bakteppe bestående av kvensk litteraturtradisjon, teorier om språkets performativitet og perspektiver omkring sanseblending og sammenvevethet.

Å tenke seg at dikt virker i verden, kan innebære at man ser på det lyriske språket som performativt. I *Theory of the Lyric* (2015) diskuterer Jonathan Culler teorier om språkets performative kraft. Culler forstår den performative karakteren til lyrikken som «ritual that seeks to make something happen» (Culler, 2015, s. 125). Culler avgrensar videre det performative til to forhold: «[...] the poem's success in bringing about what it describes» (Culler, 2015, 131), og det Culler kaller performance, som er «the lyric action or lyric event, the poem's functioning in the world. The lyric performance succeeds as it acts iterably through repeated reading, makes itself memorable» (ibid.). Dikt kan altså virke i verden både ved at de fører til noe, som eksempelvis handling eller refleksjon, eller de kan virke som lyriske eller språklige hendelser.

Et velkjent litterært grep i poesien er synestesi, som vi kan forstå som sanseblending eller samsansing, som når diktets motiv oppleves gjennom en sans, som *synet* i det innledende diktet av M. Seppola Simonsen («arven er uten farge / vann i direkte sollys»), og så går sansingen videre til en annen sans, eller motivet bearbeides som en annen sansning («flytende under tunga»). I dette diktet tolker jeg det slik at diktjeget erfarer og opplever arven sanselig, men ikke som noe konkret. Arven er noe som bare er der, vevet sammen med diktjeget, men vanskelig å få øye på eller sette ord på. I M. Seppola Simonsens diktsamling ser vi i tillegg synestesi som

retorisk eller lyrisk grep i flere dikt som omhandler natur, eller det vi kan forstå som et kvensk landskap med elva og skogen. Ikke bare flyter den kvenske arven gjennomsliktig gjennom diktjeget; diktjeget er også koblet sammen med naturen, diktjeget tar inn naturen gjennom flere sanser og bearbeider den. Dette forteller oss at det er en emosjonell og eksistensiell forbindelse mellom diktjeget og naturen, at menneske og natur er vevet sammen. I denne konteksten kan vi lese poesien som en form for refleksjon omkring naturen som en betydningsfull og levende sammenheng av aktører, en vev av natur og mennesker (Morton, 2010).

KVENSK LITTERATUR

Den kvenske litteraturen er ikke særlig omfangsrik, og forskningen på kvensk litteratur er tilsvarende marginal. Litteraturviteren Kaisa Maliniemi peker i sin doktoravhandling på at oppfatningen av kvenlitteratur har vært basert på forfatterens etnisitet, altså tekster som er produsert av og om finskættede personer i Nord-Norge, eller som har tilknytning til det kvenske miljøet. Språket har ikke vært et kriterium (Maliniemi, 2001, s. 61).

Selv deler Maliniemi kvenlitteraturen i to hovedgrupper: tidlig kvensk litteratur og moderne kvensk litteratur, der den eldste kvenske litteraturen er den muntlig overleverte folkediktningen som fortellinger og folkeviser, i tillegg kommer sangtradisjonens barnesanger, religiøse sanger og skriflitteratur som religiøse tekster, reiseskildringer og halvdokumentariske verk (Maliniemi, 2001, s. 60). Den moderne kvenske litteraturen er ifølge Maliniemi skrevet på både norsk og finsk/kvensk, den er skrevet etter annen verdenskrig og består av skjønnlitteratur, underholdningslitteratur og lesebøker (2001, s. 61). Maliniemi problematiserer dette med å definere litteratur ut fra etnisitet og identitet, både fordi dette ikke er statiske egenskaper, men også fordi hun stiller spørsmål ved hvorvidt kvensk etnisitet nødvendigvis avstedkommer kvensk litteratur? Hun velger å definere litteratur der tematikken er knyttet til det å være kven som kvensk litteratur, hun vektlegger hvordan litteraturen karakteriserer kvensk identitet, forhold innad i den kvenske kulturen og forhold til andre etnisiteter, altså ser hun ikke etnisitet kun som en medfødt egenskap, men også som en valgt subjektposisjon (Maliniemi, 2001, s. 74). Norsk litteratur der kvener fremstilles fra hovedkulturens synspunkt, som «den andre», er ikke kvensk litteratur ettersom objektiverende litteratur ikke har posisjon som en marginalgruppes egen litteratur. Maliniemi siterer Stuart Hall og skriver: «For å skape seg selv må marginale grupper representere seg fra en viss posisjon, en posisjon som skiller seg fra situasjonen som den dominerende diskursen har satt dem i» (Hall 1992a, sitert i Maliniemi, 2001, s. 73).

Maliniemis avhandling er fra 2001, og forfatterne hun nevner som skapere av kvensk litteratur på det tidspunktet, er Idar Kristiansen, Hans Kristian Eriksen, Bente Pedersen, Reidun Mellem, Hans Ronthi, Olav Beddari – alle norskspråklige forfattere. I 2004 kom den første kvenskspåklige romanen ut, nemlig Alf Nilsen-Børsskogs (1928–2014) første roman i serien *Eläman jatko*, *Kuosuvaaran takana*. Andre og tredje bok i serien kom ut i 2007 og 2011, henholdsvis *Aittiruto* og *Rauha*. Nilsen-Børsskog ga i 2008 ut den første kvenskspåklige diktsamlingen, *Muistoin maila* (Minnenenes land), og ikke mindre enn tre diktsamlinger i 2010, *Poiminttoi*, *Korrui tien varrela*, *Älä unheeta minnuu*, før hans siste diktsamling *Merimies muistelee* kom ut i 2013.

De senere år finner vi for eksempel de kvenskspåklige barneøkene *Kummitus ja Tähtipoika / Spøkelset og stjernegutt* 1 og 2 (2011) av Agnes Eriksen, Anna-Kaisa Räisänen og Christina Gjertsens barneøkene *Linus kaottaa Karhu Rievun* (2019), *Linus laittaa tomaattivellin* (2019) og *Linus ja Karhu Riepu seilathaan* (2012), Torleif Lyngstads fortellinger i *Kvinnen og spydet* (2019), tegneseriene om Nils og Magga av Terje T. Wollmann og Kristoffer Karlsen, og Maureen Bjerkan Olsens barndomsminner fra Magerøya, *Det hete fesk / Se oon saita* (2020) og *Lykkerommet/Onnenpaikka* (2021). Ingeborg Arvola skriver kvensk litteratur på norsk, romanen *Neiden 1970* (2015) og novellesamlingen *Plutselige varmegrader* (2019) er kvensk litteratur, og i 2022 kom første bind i den planlagte trilogien *Ruiijan rannalla / Sanger fra ishavet*. Arvola vant Brageprisen med *Kniven i ilden* som også var nominert til Nordisk råds litteraturpris for 2023. Forfatter Kjersti Anfinnsen definerer seg som kvensk, og selv om hennes romaner ikke kan sies å eksplisitt tematisere det kvenske, kan en kanskje hevde at noen av tekstene mer implisitt kan gi assosiasjoner til kvenske verdier. Anfinnsen har også skrevet og ved flere anledninger fremført kvensk lyrikk som ikke er publisert i skrift. Av nyere kvensk lyrikk er det *Hjerteskog/Sydänmettä* (2022) og *Den tredje* (2023) av M. Seppola Simonsen og *Tanker om et tapt språk / Ajatuksii menetetystä kielestä* (2022) av Marie Konstanse Skogstad.

For Maliniemi er det altså tematikken i litteraturen som er det avgjørende kriteriet for hvorvidt tekstene ansees som kvensk litteratur, og hun peker på at kvenlitteraturen hovedsakelig er preget av tre tematiske forhold: De er ofte opphavfortellinger, de er farget av læstadianisme og de kan kategoriseres som minoritetslitteratur (Maliniemi, 2001, s. 79). Opphavfortellinger er historier om opprinnelse og etnohistorie, gjentatte fortellinger om fortiden som uttrykker følelser av felles tilhørighet og identitet, en form for etnisk folklore (Maliniemi, 2001, s. 79). Målet med opphavfortellingene er gjerne å etablere et fellesskap med forbindelser til en spesifikk geografisk eller kulturell fortid. At kvenlitteratur er minoritetslitteratur vil si at den befinner seg utenfor nasjonallitteraturens kanon.

Minoritetslitteraturen har ofte elementer som uttrykker motstand mot majoritetskulturen, gjerne i form av mytiske referanserammer, symbolsk tradisjon eller andre litterære virkemidler forankret i en kulturell kommunikasjonsform som fører til at teksten dobbeltkommuniserer. Ifølge Maliniemi (2002, s. 128) dobbeltkommuniserer kvenlitteraturen med bruk av metaforer og et særegent språk som ofte har sitt utspring i læstadianismen. Læstadianismen kan også knyttes til litteraturens magiske eller mytiske trekk:

Trekk av mytisk realisme i kvenlitteratur kan skyldes påvirkning fra gammel nordisk folketro og samisk mytologi sammen med læstadianisme. [...] Tro på magi og overnaturlige evner har vært vanlig på Nordkalotten helt til moderne tid. Man kan også påstå at Nordkalotten er et område der samisk mytologi, eldre nordisk folketro og læstadianisme danner en *synkretisme* som kommer til syne i folks verdensbilde. (Maliniemi, 2002, s. 130)

DET SOM VAR,

Disse tre tematiske trekkene ser vi tydelig i Marie Konstanses Skogstads diktsamling *Tanker om et tapt språk / Ajatuksii menetetystä kielestä* (2022). Diktsamlingen er delt inn i fem deler: Det tapte språket, Minner, Troen og språket, Levd liv og De unge og fremtiden. De fire første delene kretser alle rundt tanken om det som var, det tapte. En viktig del av det å finne tilbake til en kultur, en identitet og et språk som har havnet i skyggen, som har blitt taus kunnskap eller tause erfaringer, eller endog har gått tapt, er å «vekke til liv en litteratur på eget språk» (Kontio, 1999, s. 75). Mange kvenske forfattere som ikke behersker det kvenske språket, skriver på norsk, men bruker ord og uttrykk på kvensk for å understreke sin kulturelle og språklige identitet. Skogstads samling er eksplisitt i sin behandling av fortiden, det som har gått tapt, og i diktene er språket både motiv og tema i den forstand at det er gjennom språket minnene kommer.

Noen dikt går langt tilbake og forteller historien om de som kom fra Karelen og Tornedalen til Nordishavet og Ruija, et arbeidsomt folk som har fisket dette havet og dyrket denne jorda i hundrevis av år – og likevel sees på som innvandrere. Disse tekstene gir nostalgiske tilbakeblikk på en tid som var, og ikke lenger er, med bakerstuer der det blir bakt *rieskakaker* og *joululeipä*, der kvinnfolkene steller dyr, bærer vann, vasker klær og hus, sanker og høster og hesjer og er ryggraden i familien; der mannfolkene fisker og er på jordene med plog, harv og lå – og der alle går i saunaen hver lørdag. Andre dikt er situert i nåtiden, i Lyngen, men gjennom språket trer minnene om et annet land frem:

barndommens rike
lapsuuden riikki

tilbake i et land
der ropet
tule tänne
lød fra kjøkkenvinduet

oppgaver ventet
for små hender
og små føtter

tule tänne
kom hit
et ekko
fra fortiden
du lytter
men hører
ingenting
(Skogstad, 2022, s. 43).

Hovedmotivet i dette diktet er ropet fra kjøkkenvinduet – en konkret situasjon som forbindes med barndommens rike, huset, kjøkkenet og fellesskapet i praktiske arbeidsoppgaver. I diktet oppleves ropet som et ekko fra fortiden. Avslutningsvis slår diktet fast at selv om du nå lytter, hører du ingenting – minnene er der, men språket høres ikke lenger. Det oppleves dermed som et paradoks at dette ropet faktisk høres i diktet: *tule tänne*, kom hit! Diktets performative språkhandling utfører det som sies, med sitt rop kommer både språket og minnene frem. I *How to Do Things with Words* (1975) skriver J.L. Austin at vi kan skille mellom språklige handlinger som påstår noe, og som er sanne eller falske, og språklige handlinger som faktisk utfører det de ytrer, altså er performative. Performativt språk kan sees som aktive, kreative språkhandlinger som bringer liv til sine referanser eller faktisk oppnår det de ytrer. I Skogstads dikt er det kvenske språket et ekko fra fortiden, en konkret og håndfast forbindelse mellom det som var, og noe hun forsøker å bringe tilbake. Skogstad skriver om hvordan de voksne snakket på det gamle språket da hun var barn, og hvordan ord og fraser er knyttet til både minner og gjøremål: fra lukten av blomsten reinfann, *sumpurinkukka*, som vokste i barndommens hage og står som lukten av sommer, til melkesilen i spiskammeret som bringer frem minner om nysilt melk, *maito*,

som ble til fløte og deretter kake, fars høvel, *höylä*, tappjern og bor som «[...] en forbindelse / bakover i tid» og munnspletten på hylla som forvandlet onkelen til *pellimanni*, spillemann. De konkrete tingene, artefaktene, er i stor grad knyttet til håndverk og et arbeidsomt hverdagsliv, og de står i diktene som sentrale markører for den kvenske kulturen slik diktjeget kjente den som barn. Det er fortid, *det som var*, som høres som et ekko i dag.

Det andre tematiske trekket Maliniemi mener kjennetegner kvensk litteratur, er læstadianismen. Læstadianismen har hjulpet kvenene med å bevare språket og kulturen og har derfor vært, og er fortsatt, en viktig identitetsmarkør for kvenene (Lindbach, 2002, s. 128). Læstadianismen er i tillegg assosiert med noen sentrale verdier, som lovlidighet, nøysomhet, hardt arbeid, flid og det å akseptere livets lodd. Dette er trekk og verdier som utgjør det læstadianske fellesskapets kollektive normer (Lindbach, 2002, s. 121). Fellesskapet, og trøsten i troen, ser vi i et av Skogstads dikt. Her er læstadianismen bærer av en kollektiv hukommelse og dermed en kollektiv identitet. Språket og salmene i forsamlingene maner frem et bilde av mennesker side om side på harde trebenker, en predikant som leser Læstadius' ord, rørelsen, *liikutus*, som går gjennom rommet: «[...] i den gamle tiden/troen og språket/uløselig/knyttet sammen» (63). Gjennom et gjenhør med en glemte salme får også diktjeget et gjenhør med troens språk og opplever slik en emosjonelt ladet forbindelse med fortiden:

armon lapset
kaikki täälä
barn av nåden
hør nå alle

leppene skjelver
tårene presser på

strømmer ut fra
et indre reservoar
av en kollektiv
hukommelse

ordene tonene
pirker borti noe
for lengst glemt

hvorfor så beveget
 av en enkel salme
 hva er denne gråten
 (Skogstad, 2022, s. 65)

Hva er denne gråten? Det er nærliggende å tolke gråten som en reaksjon på det som er tapt for diktjeget: det kollektive, det språklige og kulturelle fellesskapet, den samlende og trøstende troen. Læstadianismen la mer vekt på liv og praksis enn teori og lære (Lindbach, 2002, s. 121), det var en bevegelse som var tett knyttet til folks hverdagsliv. Gråten renner ut fra «et indre reservoar / av en kollektiv hukommelse», og savnet er et savn etter det som var. Som vi har fått et lite innblikk i, fungerer Skogstads dikt, med sine nostalgiske tilbakeblikk, i hovedsak som opphavsfortellinger som søker å etablere et fellesskap med forbindelser til en spesifikk geografisk eller kulturell fortid. Likevel ser vi at språket i Skogstads dikt også har en annen funksjon enn bare å sette ord på minner fra fortiden, språket er også performativt, «ritual that seeks to make something happen» (Culler, 2015, s. 125), ved at diktene gjør seg selv huskbare gjennom språket, og ved at diktene kan røre leseren på ulike måter. For Skogstads del fungerer de kvenske salmene, gjennom sin huskbare form, som et møte med en tapt identitet, sangene fylte et tomrom i henne som igjen skapte en åpning mot fremtiden, en vei hun måtte gå – først tilbake før hun kan gå fremover. I diktene har de kvenske salmene således en performativ kraft samtidig som Skogstads dikt også har skapende kraft her og nå.

Det som var, er selvsagt en viktig del av både det som er, og det som skal bli. Vi finner også opphavsfortellinger i M. Seppola Simonsens diktsamling *Hjertesog/Sydänmettä* (2022). Ett av diktene skriver helt konkret frem migrasjonsmotivet, reisen til Norge:

vi kom alle til kysten
Ruiða med den varme strømmen
 friheten til å leve
 ledet oss hit som fisk til gyting
 mennesker vil bare leve
 vi er mennesker
 (Simonsen, 2022, s. 98).

Diktet er imidlertid ikke et nostalgisk forsøk på å gjenskape historien eller praktisere fra opprinnelseslandet i det nye landet vi kom til. Reisen var livsviktig, ikke motivert av noe annet enn et ønske om å leve. Diktet skrives åpenbart fra en minoritetsposisjon, nærmest som et forsvar for det kvenske folkets eksistens i Norge.

M. Seppola Simonsen skriver flere dikt som trekker linjer tilbake til opprinnelsen, enten det er geografisk til Tornedalen eller kulturelt til spesifikke praksiser som å stake en elvebåt. Jeg leser disse diktene som en søken etter tilhørighet og røtter, et forsøk på å skape en klangbunn av det kvenske i og for seg selv:

bølgene brekker med hvitt skum
äiti, kan du synge meg en sang
 om somre jeg ikke husker
 regnet maler grønt
 faller lett på skuldrene
 Tornedalen vokser seg vill
 og frodig på samme tid
 (Simonsen, 2022, s. 92)

Gjennom *äitis* sanger om somre som var, men som diktjeget ikke husker, males et bilde av Tornedalen, et vilt og frodig bilde skapes i diktjegets nå. Diktet legger vekt på både menneskenes og naturens agens og skriver frem en sammenvevethet mellom menneske og natur. Gjennom synet av bølgenes hvite skum, lyden av *äitis* – bestemors – sang, den kroppslige følelsen av regn på skuldrene, skapes et bilde av levende omgivelser for diktjeget. Her ser vi også at språkets performative karakter er avgjørende for det som skapes i nået; mors sang og diktets bildespråk tegner et bilde av det kvenske som tar plass i diktjegets identitet. Natur og naturnære praksiser har en større plass i M. Seppola Simonsens fremskriving av den kvenske identiteten, vi kan se dette både i formuleringer som «naturen møter meg / som den alltid har gjort / men nå som jeg kjenner i meg / det som hun kjenner i seg / kan jeg høre at bjørka hvisker / på mitt språk» (s. 50), «i en annen tid / staker jeg en elvebåt / så lett, den raser opp / *Raisinjoki* som en gud / [...] vi har alltid gjort dette, på grunna / vi ble laget til dette formålet alene» (s. 57) og «mitt *sukupuu* er en furu / som står i en dyp dal / med lange tynne greiner / som peker inn mot stammen» (s. 69), der stamtreet, *sukupuu*, skyller sevje over diktjeget som en dåp, og ord er forsvunnet, og redskaper er glemt.

DET SOM ER,

I begge diktsamlingene skrives det frem en kvensk identitet. Kontio beskriver identitet som en fortelling der visse motiver fremhever seg foran de andre (Kontio, 1999, s. 73). Dersom vi leser diktsamlingen til Skogstad som en fortelling om identitet, hva finner vi da? Det er interessant hvordan språket som motiv i diktene sier noe om en kultur preget av taushet, hvordan «språket forstummet / døde likevel

ikke», levde sitt hemmelige liv: «älä puhu mithään / ikke si noe / det tause folkets tale» (Skogstad, 2022, s. 16). Det tause folkets tale, hva kan denne talen fortelle oss om det som er, ikke bare det som var? Gjennom språket og frasene skriver Skogstad frem et tankesett og kultur som hun er vokst opp med, som ennå fins, men som kanskje ikke er eksplisitt uttalt:

kyllä vain paljon
sagt med et lite sukk

ja
det er nå så mye

en slags konklusjon
vi runder av
skifter tema

liksom ikke noe mer
å si om den saken

man tolker
og lagrer
(Skogstad, 2022, s. 48)

Motivene som fremhever seg i Skogstads dikt, er tydelig basert på tanken om et selv som er situert i en bestemt lokal kultur og samfunn, forankret i en spesi-
fikk geografisk og kulturell fortid. Til sammenligning er M. Seppola Simonsens
diktsamling *Hjerteskog/Sydänmettä* (2022) i større grad konsentrert rundt å utforske
noe som er, men som fremstår som litt utydelig for diktjeget. M. Seppola Simonsen
problematiserer identitet og tilhørighet med språket og lyrikken som effektive vir-
kemidler. Diktjeget veksler mellom å være flere menneskelige jeg, en fisk eller en
fugl, det er ikke alltid lett å identifisere hvilken form diktjeget har, men én ting står
tydelig frem: Jeget er her og er klar for kamp: «jeg våkner og kroppen er i kamp /
det varme blodet på innsiden» (s. 9); «jeg er her / slitne greiner strekker seg mot /
heller enn bort fra / noe vilt» (s. 10). Det som kanskje er mest iøynefallende i
M. Seppola Simonsens dikt, er de flytende grensene mellom alt diktene uttrykker,
sammensmeltingen i og med naturen, i og med landskapet, mellom alt levende.
Det er heller ikke et harmonisk landskap som skisseres, det er mørkt, kaldt, syl-
skarpt, med svart røyk og skitne stjerner; vinden river, leppene sprekker, fingrene
klorer. Med sin sammensmelting og sin synestesi, sammenblanding av sanser,

uttrykker diktene hvordan det å være et grensebarn innebærer både en mangel og en splittelse:

syntymäkieli

her nord ble jeg oppdratt
som grensebarn
av et folk i grenseland
skogen og havet i gråsonen
et språk ender her
og et annet skulle ha tatt over
(Simonsen, 2022, s. 19).

Syntymäkieli, fødselsspråk, det er jo noe diktjeget har, men det oppleves ikke som tilstrekkelig eller som det riktige fødselsspråket, det er et annet som skulle ha tatt over. Med sitt bildespråk, sine kvenske ord og sammenblanding som virkemiddel skriver diktene frem hvordan det som er, forutsetter at noe annet ikke er; eller hvordan det at noe både er og ikke er, innebærer flytende grenser og sammenvevethet. Kanskje er det kvenske i diktjeget som *komujää*, som tomrommet under isen:

tomrom under isen
komujää
i kroppen
en luftboble i blodet
reiser opp strømmen

så vakkert at det finnes et ord for
tomrommet
mellom lag av is og is og vann

kilden langt nede
ljomer i mørke
lengter etter tetthet
det motsatte av pusterom
(Simonsen, 2022, s. 11).

Et tomrom, ikke som i et pusterom, men noe som lengter etter tetthet, noe å fylle tomrommet med. Det som er i disse diktene, er vel så mye *det som ikke er*. Hva slags nå er det som formidles i diktene, og gjennom hvilket blikk og

hvilken stemme posisjonerer diktene seg i verden? Undersøker vi de kvenske ordene i M. Seppola Simonsens diktsamling, ser vi at de fleste kvenske ordene er benevnelse for natur, som blant andre *tähti* (stjerne), *ruska* (morgenrøde), *skonto* (skodde) eller *suvi* (sommer); noen naturbegreper leser jeg helst som metaforer, som allerede nevnte *komujää*, eller skog, *mettä*, ettersom diktene med skogsmotiv gjerne uttrykker tanker om røtter eller det å bli en del av noe. Vi finner kvenske ord som handler om familie, som *äiti* og *sisar* (søster), mens noen igjen blander sammen familiesfæren og natursfæren, som *sukupuu* (stamtre) og *sydänmettä* (hjerteskog). Naturbegrepene plasserer jeg geografisk i en nordlig natur, og noen få andre ord gir assosiasjoner til en spesifikk nordlig kultur, som for eksempel *virsi* (salme), *raja* (grense) og *puukko* (kniv) som forekommer som motiv i flere av diktene. I ett av disse står kniven som en forbindelse mellom generasjoner, tradisjoner, og som et motiv på den sammenvevetheten som kanskje kjennetegner det å leve i det kulturelle mangfoldet som Nordkalotten er:

jeg holder kniven i buken
 pappas hånd rundt min
 tykkere enn jeg husker
 er blodet
 gjellene åpner seg, lukker
 fingrene mine som glør
 inne i dyret
 (Simonsen, 2022, s. 96)

Diktet vever sammen både diktjeget og pappas hånd, et blodsband, og båndet mellom mennesker og natur, jegets hender som lukkes inne i fiskens buk. I M. Seppola Simonsens diktsamling er diktjeget eller diktstemmen flytende, den er både menneskelig og ikke-menneskelig. Også grenser er flytende, landegrenser, grenser mellom folk og generasjoner, grenser mellom menneske og natur. Denne sammenvevetheten forbinder individet med et større hele, et hele som inkluderer både historie, kultur og natur. Det er gjennom språket dette skjer: gjennom fortellingen og det lyriske språket. I lys av Cullers teorier om språkets performative kraft kan vi forstå dette som skapende språk; språkhandlingene skriver frem et kollektiv som overskrider tid og rom, natur og kultur. Hos både Simonsen og Skogstad er språket helt konkret det ankeret som forbinder nåtiden med fortiden, eksplisitt uttrykt hos Skogstad slik:

gjennom ordene
 sprang røttene mine

fram i dagen

grus, jord og stein
ble sprengt til side
og opp strakte seg
greiner
med friskt løv

meän sanat
meän kieli
(Skogstad, 2022, s. 10).

Gjennom ordene, *meän sanat*, *meän kieli* / mine ord, mitt språk, blir røttene synlige for diktjeget, gjennom språket spirer røttene og vokser. Språket er så kraftfullt at det sprenger lagene med stein og grus som har begravd røttene, identiteten. I diktet vi leser her, står de kvenske ordene som selvstendige identitetsmarkører – som en stadfesting av at dette er meg, med røtter som strekker seg bakover og friske greiner som strekker seg fremover – til

DET SOM SKAL BLI

Skogstads diktsamling avslutter med en del som har tittelen *De unge og framtiden*, her uttrykkes håp om fremtiden for det kvenske språket og den kvenske kulturen, håp om at de unge, *nuoret*, kan skrive sine egne fortellinger og skape sin egen identitet:

æ e kvensk
sier de

tre ungdommer
samtidig
på samme sted

alle tre
bare rett ut

så lite
kanskje

likevel
 for meg
 overveldende
 å høre
 (Skogstad, 2022, s. 108).

I Skogstads diktsamling er det forfedrenes kompass som skal peke ut retningen hjemover, *kothiinpäin* (113). Dette er i tråd med diktenes funksjon som opphavslitteratur, fortellinger om fortiden som uttrykker følelser av en felles kulturell tilhørighet, en kulturell tilhørighet som skal tørkes støv av og gjenskapes. Med disse diktene skriver Skogstad seg inn i en kvensk litterær tradisjon. Ordene som brukes, de litterære motivene som benyttes, viser kanskje først og fremst at Skogstad har både språklige og kroppslige minner og forestillinger som kan knyttes til det kvenske; disse diktenes stemme kommer fra en spesifikk fortid. Håpet for fremtiden ligger hos de unge som ikke har disse minnene selv, men som like selvfølgelig kan utbryte *æ e kvensk*. Ifølge Lindbach (2002, s. 123) kan de første verkene innen en minoritetslitteratur både være sterkt selvbiografiske, og også gjenskape eller ta vare på kultur og tradisjon som et slags arkivarbeid. Skogstads samling kan vi lese i lys av dette, som en politisk og kollektiv minoritetslitteratur som forsøker å samle identiteten til en marginalisert og undertrykt minoritet.

I M. Seppola Simonsens dikt har ikke diktjeget selv slike spesifikke minner, «*äiti*, kan du syng meg en sang / om somre jeg ikke husker», og identitetsbyggingen er ikke så enkel at barndomsminner kan fremkalles, eller at diktjeget likefrem sier at hen er kvensk. Diktene uttrykker likevel en tydelig kvensk bevissthet og en sterk vilje til at diktjeget selv skal skape en kvensk identitet og være en del av et kvensk språklig og kulturelt fellesskap:

min mor forsvinner
 ned i avgrunnen hvor språket tømmes
 hvor min bestemor venter i mørket
 stumt kan de finne hverandre
 kjenne grovheten på fingrene
 og håpe at de blir de to siste
 generasjonene i sluket
 (Simonsen, 2022, s. 13).

På den ene siden består det kvenske av en felles historie og kultur, noe som er viktig å løfte frem og bevare, for å unngå at dette forsvinner, eller tømmes i sluket. På den andre siden kan ikke den kommende generasjonen holde fast ved en historisk erfaring den selv ikke har, den må selv utforske hva den har blitt, hva som er kvensk i samtiden. Identitet er, ifølge Stuart Hall, en pågående prosess: «Cultural identities are the points of identification, the unstable points of identification or suture, which are made within the discourse of history and culture. Not an essence but *positioning*» (Hall, 1990, s. 226). Lindbach stiller avslutningsvis i sin artikkel spørsmål om det fortsatt kommer til å skrives litteratur som kan defineres som kvenlitteratur, og om denne litteraturen vil «[...] finne sitt eget kunstspråk som formidler kvenenes kulturtradisjon og identitet, og samtidig bli en moderne og engasjerende skjønnlitteratur?» (2002, s. 134). M. Seppola Simonsens dikt utforsker en slik posisjonering som kvensk litteratur og arbeider, slik jeg leser tekstene, med å skape en dynamisk og aktuell forståelse av det kvenske. Ikke som noe essensielt, men som noe som må skapes gjennom språket og redefineres i en ny kontekst. Diktjegerne i *Hjertesko/Sydänmettä* opplever seg som gjennomsiktig, flytende, uferdig og mellom to tilstander, arven er uten farge, og «det er kvensk å tro / at man ikke er kvensk». I bokanmeldelsen av diktsamlingen skriver litteraturkritiker Thula Kopreitan (Kopreitan, 2022) at diktene gjennom sammensmeltingen med naturen uttrykker slektstap, både kroppslig og språklig, og at diktene gjennom besjeling kanskje forsøker å bøte på et slikt tap.

I mine lesninger av både Skogstads og Simonsens dikt forsøker jeg å utforske hvordan diktene tematiserer det kvenske, eller hvordan tekstene virker i verden som kvensk litteratur. Begge bruker kvenske ord og fraser som ikke blir oversatt til norsk, og de bruker dermed språket performativt som både motiv og skapende kraft i sitt arbeid: Språket skaper kvensk litteratur. Begge forsøker å uttrykke en opplevelse av det kvenske gjennom det vi kan kalle typiske kvenske artefakter eller symboler. Begge skriver frem et opphav, geografisk og kulturelt, men Skogstads blikk er mer rettet bakover og har mer preg av selvbiografi og opphavsfortellinger enn Simonsens dikt. Skogstads kvenske identitet ser også ut til å være basert på en forståelse av noe essensielt i større grad enn Simonsens, som skriver frem faktorer som uklare grenser, hybriditet, flytende identitet og dobbeltbevissthet.

Betegnende er dermed diktet som avslutter M. Seppola Simonsens diktsamling, der motiver som jord, natur, språk og identitet brytes mot hverandre og ikke finner noen forløsning eller «går opp» i en enhet, men der det stadig øves og prøves.

mitt navn er sporet i jorden
 og eksisterer uten lyd
 ti ganger har jeg øvd meg
 på å uttale det ordet
 med rullende tunge og
 myke lepper
 ti ganger har vinden
 svelget de harde konsonantene
 de dype vokalene
 (Simonsen, 2022, s. 106)

REFERANSER

- Andreassen, B. O. & Olsen, T. (2020). *Urfolk og nasjonale minoriteter i skole og lærerutdanning*. Fagbokforlaget.
- Austin, J. L. (1975). *How to Do Things with Words*. Harvard University Press.
- Culler, J. (2015). *Theory of the Lyric*. Harvard University Press.
- Gröndahl, S. (2002). *Litteraturens gränsland: Innvandrars- og minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*. Uppsala Multiethnic papers 45.
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. I J. Rutherford (red.), *Identity: Community, Culture, Difference* (s. 222–237). Lawrence & Wishart.
- Kontio, R. (1999). «Midtimellom-fenomen» i Nordkalottens litteratur: Forfatteren både i og utenfor sentrum og marginal. *Nordlit*, 5, 73–93. <https://doi.org/10.7557/13.2145>
- Kopreitan, T. (2022, 5. mars). Et startskudd for kvensk litteratur. NRK. Anmeldelse: «Hjerteskog» av M. Seppola Simonsen – Anmeldelser og anbefalinger
- Lindbach, K. M. (2002). «Drømmen om Ruija – havlandet»: Kvenlitteratur i Nord-Norge. I S. Gröndahl (red.), *Litteraturens gränsland: Innvandrars- og minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*. Uppsala Multiethnic Papers 45.
- Maliniemi, K. J. (2001). *Kvenlitteratur i nord: Med spesielt blick på Idar Kristiansens romaner* [doktoravhandling], Universitetet i Tromsø.
- Morton, T. (2010). *The Ecological Thought*. Harvard University Press.
- Simonsen, M. S. (2022). *Hjerteskog/Syđännettä*. Flamme Forlag.
- Skogstad, M. K. (2022). *Tanker om et tapt språk / Ajatuksii menetetystä kielestä*. Ruija forlag AS.